

# Snobuđenje ili buđenje u snu ronalda grimesa

vladimir albahari

»Smrt je svetkovina čula. Neka me snade prije svijlu onih što je užudno iščekuju, prizivlju ju i za smrt se pred životom mole, život joj svoj po mjeri svojega samoljublja nudaju — samo da mu pride i za ruku da ga povede, da ga zavoli. Lažni smrtoļupci.«

Sve ga je punije moćna nesvjestica uzimala, a on je sve gorljivije želio produljiti posvećeni i magični, magikom prosvijetljeni trenut, uteci se vječnosti, predati joj se cijeli i biti zavječno njezin. Čutio je kako s crescendom »Bolera« ulaznim hodom pada njegov udes, potom silazno raste, raste, do pred samo lice Božje, do karesi Gospodnje. I eno ga, sama samcita, na plesnome podiju, s koncem plesa skončat će sam. Netom je tad počeo nazirati odmazdu Ljepotinu. Njezin vijek u nama svršuje učas, tad kad ju otkrijemo uročenu, zateknemo svu u ružnim i prljavim poslima, tad kad je stanemo punosvjesni.

Shvatio je: trajanje je ovoga blaženstva izravno proporcionalno tjelesnoj mu težini. Raskošne plodove Euterpine ubrat će još takt, dokle ona ne obere njegove sve mlade voćke. Kad mu stirese mesno stablo, oglušit će naprasno i iščilit će, rasplinut će se, utrnuti poput žarnice i napustiti ga bez oproštaja, nečujno i snovidajmo, othajtat će bez blagoslova i blagosilja, kako je i prihajala. Ostavit će mu tek zagonetku. A on ju je već odgonetnuo: Ljepotu imade i trajat će mu dokle ju bude sopstvenim mesom gojio, potom će skončati s njome. Koje li odgonetke!

Modri su virtuozii ubrzano privodili kraju svoj nenajavljeni iznebhni ponoćni koncert.

»Sve je odveć lijepo, čuderno i čarobno da bih ikoć poželio natrag, k životu i u život. Ipak, blagodareći uprav njoj, Ljepoti, ja još živim. Ali ne želim dalje, ovakovim kalkovim sam, tek skeletom, ljudi bi rekli »ruina od momka«, oni niti ne znadu kako je ljudski kostur lijep i skladan. Mr. Benson je bio doista u pravu kad je kazao da je čovečji skelet najmonumentalnija, najotpornija i jedina savršena građnja, kolos među građevinama. Uistinu je tako. Travnja sam zavrijedio kolac jer nisam umio izustiti slova kad me je Mr. Benson upitao što znam o kostima u tijelu čovjekovu; odgovorio sam mu da ne znam ništa, prem je on o tome govorio za prethodnog sata, tri dana ranije. Istina, tijekom predavanja nisam bio pozoran, štogod sam crtkao, pa slao, odašiljao svoja djelca po učionici od klupe do klupe, bio sam skrajnje nesmotren, a Mr. Benson me nije htio niti opomenuti, pretvarao se da ništa ne vidi, ništa ne čuje. Ali je zato, za sljedećeg sata, uslijedila naplata — propitivao je materiju što ju je tumačio prethodnog puta, i digao je mene, kada mi je naprečac sve postalo jasno. Ipak, nije to bila niti lukava zamka, niti odmazda. Jer, Mr. Benson mi je, diskretno me podsjetiv na moju nepažnju za svojega lekcioniranja, sve oprostio. Posramio me je. Bila je to njegova osveta. Samo se Mr. Benson, mudri Mr. Benson, umije tako mudro revanširati. Posramljen, očima sam ga molio da me kazni, nijemo sam ga preklinjao, grčevito sam iskao, zahtijevao od njeg za se pravičnu pokoru, on je to osjećao, on je to shvaćao, on je razumio to, no on ništa nije učinio, — kazao je tek »Grimes, nisam zadovoljan, valja biti prilježniji i uporniji u radu, nauči, pa mi se javi, možeš poći k svojemu mjestu«. Zlatni gospodin i blagi profesor. Eh, da su svi kao on... Toga dana, netom što sam stigao doma, izmješta sam prionuo na posao; otkrio sam tom prilikom jako čudեսnu stvar: ja mogu biti i uporan i prilježan, — cijeloga sam dana do večeri sjedio i učio, nikako misam izlazio, zalud me je Donny dozivao, pravio sam se gluhi i nezainteresiran za njegovu novu ideju, koja je, istina, kao sve mu odreda zamisli, bila zaizvjesno kolosalna, on je tužan otišao ne shvativ od svega ništa, a ja sam mislio samo na to kako ću dokazati Mr. Bensonu da mogu pobrojati sve koske u njemu, sebi i u svakome od nas, s nestrpljenjem sam iščekivao čas Prirodopisa, čak sam ga bezmalo zavolio — taj vraški težak i zamoran predmet nije i smutno dosadan, štaviše, časovito je zanimljiv —, a kada sam, dočekav ga, prvi, prije one papige,

kako zovemo brbljivu Mirnu iz prve klupe, koja sve znade, i ono što ne znade, zamolio Mr. Bensaona da odgovaram, on se tome ponajpred silno začudio, potom mi je dopustio, a nakon mojega izlaganja sav je blistao, bolje reći blještao, od neočekivane goleme sreće, dokle sam se ja po prvi put u svojem životu istinski ponosio sobom. Da me sad vidi ovako ogoljena i oglodana, bez končića mesa na sebi, izvjesno bi me pohvalio i upisao mi bez dvojbe odličnu ocjenu, pa me, k tome, lišio obaveze daljnjeg učenja; svima bi me pokazivao s gordošću u duši i sa suzama u očima; stajao bih u biološkom kabinetu kao zastalni model čovječjeg skeleta i vjerno služio svojoj svrsi i učenicima; bio bih prvi dječak u dugoj i slavnoj povijesti našeg collegea, što je u naprijeđen u sredstvo očigledne nastave. Mr. Benson bi se obradovao originalnu kosturu živa dječaka i ne bi dalje morao osobno razlagati i obrazlagati funkciju i namjenu pojedinih kostiju — ja bih toga činio namjesto njega i za njega. Postat ću omiljen među drugarima i u cijeloj školi. Demonstrirat ću im na sebi prednost ljudskog skeleta nad skeletnim sustavima nižerazrednih sisavaca te kralješnjaka. I nitko neće znati da sam to nekod bio ja, Ronny, njihov drugar i vrsnik. Reći ću tek Donnyu i Dobbie, a Maggie će me, ona jedina, i tako prepoznati, od nje to, i kad bih htio, ne bih mogao skriti. Kad Mr. Benson pozove Donnyu, šaputat ću mu što mi je koja kost za života značila, dokle sam bio, kao on, obložen mesom. Tako ću Donu pomoći popraviti onu klimavu dovoljnu što ju je zaradio onoga dana kada je meni oprošten kolac. Grijeh je ne pomoći, ukoliko možeš, onima što ih prvi put sastaneš, nekmoli drugarima, napose najboljim među njima, prem je ovaj najbolji drugar čitav jučerdan zasvinjio; bio je tako neugodan, htio je onaj prokleti racket što sam ga ja htio, morao sam mu reći sve ono što sam mu rekao, zavrijedio je, doista, čutiti što je čuo, a niti on meni nije ostao dužan, bio me je čak prezadužio, rekao mi je da sam peder i što sve još ne, ali sam ja sve to već zaboravio, i on je mora biti, a jedan smo drugom bili propisno nadvojeli, ispočašćavali smo se najpogrdnijim imenima, pa smo se i pokajali što se družimo, žao mi je, izistinski, što sam ga nazvao nedoraslim deranom i gojaznim gicanom, ali on je, zasigurno, također žalio zbog svojih teških riječi meni upućenih, jer mi smo, bogami, drugari, najbolji i najprivrženiji prijatelji, i red je sve prijateljski zaboraviti, — jučeranjji je dan ipak bio na svoj način lijep, ali i na način svijlu inih dana ikoć s Donom provedenih — pobijedio sam ga u rvanju i baseballu, a on je, prem smo se pred natjecanje sponječkali, poraze primio fair — kako to uvijek čini —, još ću pobjeđivati i još će on mene dobiti bezbroj puta, i opet ćemo ostati zajedno i bit ćemo zavijeka dva dobra stara prijatelja, što jedan bez drugoga ne mogu, smrt je jedina koja je sposobna razdvojiti nas... i ona uprav radi na tome... ne, ja nikada više neću vidjeti debelog Donnyu, dragog drugara, smrt se moćno istavila između nas... smrt, kojoj tako frapantno naliči Mr. Benson. Mr. Benson je doista poput smrti, promućuran, lucidan. Kao ona, umije te zateći nespremna, tad kad toga najmanje očekuješ, ali je i blag i milosrdan kao smrt. Smrt i Mr. Benson jesu jedno: smrt nas lišava boli i patnje, razrešuje nas svijlu strahova i strijepnji, a Mr. Benson ih sve predupređuje, ne dopušta im infiltrirati se u nas, usidriti se u nama i čvrsto zasnovati u našim dušama njima i tako presklonim. Mr. Benson znade da kad ja nisam spremio lekciju, nije niti Donny, i obratce. To je i razlog što nas redovito podiže jednoga za drugim. Tako je Don i primio onaj nock-out. Mr. Benson doista nije mogao pomoći niti oprostiti. Donny mu je stanovito vrijeme obećavao naučiti onu posljednju lekciju iz anatomske građe čovjekove, ali to nije činio. Mr. Benson mu je tri puta oprostio, četvrti nije mogao. Niti Bog ne bi. Kad se karcinom kancerozno razigra u tijelu i razmaše se, niti smrt mu ne umije nauditi; spram takova tijela i ona postaje surova, okrutna, svirepa, bespoštedna, njezina se poslovičnata blagost gubi, uzmiče pred opakom pošasću, cijepa se na sudbu i neumit, kaogod što se blagotvorno Sunce pod mračnim i tmastim olujnim oblacjem promeće u postprimordijalni pomor, — takovim se Mr. Benson Donu ukazao. Smrt i Mr. Benson budno opžare na razvodu života. Mr. Benson nastvari ne upisuje slabe ocjene. »Ja pamtim, ne zaboravite to nikad, dječaci moji.« Ne znam da li doista popamti sve one poomašne lijepe gomile mužnih kolaca, ali pouzdano znam, znadu to svi, da niti jednoga među nama nije još oborio na popravak, nekmoli vratio na početak školske godine, zbog njeg još nitko nije proplakao, i svi smo mu za to duboko zahvalni. Eh, kad bi svi kao Mr. Benson... Ipak, vraški je dobro što Don neće ubuduće morati učiti Prirodopis. Može se posvetiti rvanju i baseballu, ako me želi da ga baš svi premeću kako im se hoće. Dakako, ja se neću s njime natjecati, jer tko je još vidio da skeleti upražnjaju sport, da obranjaju bombe u baseballu, ili pak da se valjaju po prahu sa žiljanim mesnatim vrećama? Ali ću ga bodriti kad se pogradi sa škiljavim Gerrymom i s njime uhvati u koštac, ili dokle igra težak game s Royom McCoyom iz starijeg razreda, s tim narcisoidnim bukvanom, ali snažnim, mišićavim i okrenim momkom, vrsnim baseballistom. Konačno, Don će biti u prilici više vremena posvetiti uvježbavanju hitova u školskom sastavu »The Mad Ones«. A onda, tu je slatka Dobbie. Dopustit ću mu zabavljati ju, dakako, ako to ona sama bude poželjela, budući joj se ja, zacijelo, više neću dopadati; u povijesti se ljubavi valjda niti jedna djevojka nije do ušiju zacopala u skelet jednog dječaka. Uza to, pred njome bih se strahovito sramio, pa je bolje ne izlaziti joj naoči. Možda me se i uplaši, a ja nikako ne želim plašiti. Što jedna punomesna djevojčica može činiti s dječakom od samih kostiju, bez truni mesa na sebi? Ništa. A Dobbie takovo što ne bi bilo niti

# SKICE ZA ESEJ O ODNOSU KULTURE I RADA

mladen stojanov

uzbudljivo niti zabavno. Ja sam tek kostur, skica dječaka, opipljiva konturna sjenka, a djevojke to ne vole; one žele pravoga, živa, momka od mesa, takova kakove su same one, da oćute vrelinu njegove krvi, bliz i okus prijesne uspaljene puti, sit doticaj gladnih usana. Ja sam samo živi lutak, igračka što bi ju Dobbie utren demontirala, rastrojila i odbacila nezadovoljna. A takav kraj nije za mene. Don će biti presretan s Dobbie, a meni do groba zahvalan. Istina, on takovu curu nije zavrijedio, po red mene ne, no, budući sam ja dojakošnji, počivši dječak, Donny je jedini, kao moj najbolji drugar, što može očekivati njezinu naklonost. Ali, morat će se boriti za nju, surovo, po svim zakonima džungle, imat će budno motriti da mu je ne preotme onaj McCoy. Taj meni ništa ne može, ali se iskreno plašim za Donnovu sudbinu. Roy je neumoran borac, opasan takmac i protustavnik, i odveć pun samoljublja da bi olako sebi dopustio jedan poraz. Ne znam samo što Dobbie nalazi u tome hvastavcu i oholu uobraženiku. Bit će da joj se dopadaju njegove mišice kojima se posvugdje šepiri i pauni. A to je, uz baseball, njegov jedini valjani adut, ulog što ga nikad ne gubi, kapital koji svugdje ulaže i ma koji sve nade polaže. Nemnogo je manjkalo da mi na njih ispred nosa otme malu Gale Purdy, prije nekoliko mjeseci. To će, zacijelo, kušati s Dobbie, znamem to, snagarenje mu je visite-karita. Sva sreća, mala umna Gale, prva među umnicama u cijelom collegeu, pravodobno ga je providjela. Ali, ja sam prošlost, na Donnyu je sada da pridobije Dobbieine simpatije. Imat će viraški tešku zadaću, težu i od Prirodopisa. Ne smije nipošto dopustiti Royu, bezumniku, dočepati se lalko plijena i tako uhraniti svoje nezatomivo samoljublje. Ne, Donny mu neće pružiti šansu da se hvasta na tisuću yardi uokolo kako je ševio Debbie O'Neill, koju nitko još nije, i kako je samo njemu dala, i opet će, ako on to poželi. Donny je pravi drugar, takova nikad nisam imao, za mene će i izduhati tu naduhanu mješinu. Izdevetat će ga i ispremetati tako da ga grešne misli nikad više neće pohoditi, a za hvastanje neće imati vremena zabavljen zacjeljivanjem i vidanjem tuca sramora što su ga neosviještena nenatce snašle i ophvale. Donny će mu izbiti onaj adut iz ruke, Donny će ga dovesti ured. Okušat će se s njime u pesničenju i drugim sportskim disciplinama, u svim će se svojski založiti; oborit će ga na tle u borbi pesnicama — Donny je majstor u pesničenju, zato se nemam skrbiti, i sâm sam okusio i iskusio njegov uppercut kad smo se jednoč bili sporječkali oko novca što smo ga zajedno zaradili prodajući Lollypop za Mrs. Gollier dokle je ležala u postelji bolesna, minula proljeća, u Wokeshi; bio je to mustangov cijelov, još ga zorno ćutim; baseball će imati istrenirati, jer s Royom tu nema šale, viraški je dobar i prokletu vješt, bio je najbolji u natjecanjima reprezentativne momčadi našeg collegea s collegeom »Saint Luke« u Nashvilleu, — dobili smo ih čak tri puta uzastopce blagodarajući poglavito Royu McCoyu, bio je k'o grom. Donald Frizzell, ćuvaj ga se! Taj bi nam mogao i Dobbie smotati! Potućeš li ga, njezinim si izabranikom, držat ću ti palčeve! Djevojke hoće da si spram njih ljubezan, uljudan i blag, ljubak i sladak, sav da si med i šećer, a uživaju promatrati te dokle se za njih tućeš na život i smrt. Baš ih ne razumijem. Nikako niti da ih shvatim. Roy se spram njih odnaša grubo i meotese, ili pak nadmeno i pokroviteljski, kao da su one tu, na ovome svijetu, radi njega, i kao da prema njegovu koraku svijet svoj mjeri; pa onda, njegovu konverzacija s curama — kao da s tobom ili s minome vodi raspru o tome tko je u utrkama za »Peerless Horse« 82. zmagao — Thunder ili Runner. Molim te, Donny, budi nježan s Dobbie, ona toga doista zavređuje, tako možda dobiješ point više od Roya. Možda ju samo tako, bez obzira na ishod bitke s Royom, osvojiš. Jer, nikad ne možeš znati, pa da deset puta po toliko proživiš, a potkraj ćeš svojega vijeka najmanje znati — sa staračkom bradom ćeš se, kako sad golobrad, pitati — šta to one skrivaju u svojim mudrim glavicama. Da li same znadu? Često se, to dobro znađeš, nasrnt zaljube u momka što uopće ne igra baseball niti basketbal, niti bilo što, pa je, k tome, rođeni kukavica, ali, oh Boy, one sebi lako uvrtu u glavu, umisle si da im se taj pišavko neizmjerne dopada, da su takova, samo takova i drukčijeg nikakova, dečka odvijeka sanjale, priželjkivale i ludo željele, jer je, eto, neodoljiv, olićenje istinskog muškarca i muževna ćovjeka, a nije, kao mi, klinac i obješenjak, da će bez njega naprasno svišnuti i da im života bez njega ne može biti, i sve tako, i ne znamem kako još... doista nezrela i luckasta, nadasve vickasta stvorenjca, zar ne? Pa da.»

Još je uvijek živio. Nebeska ga je glazba održavala.

»Ne ćutim nikakovu bol. U drugoj bih zgodi naskora bio mrtav. Čudno je to: ista ova ljepota, i anđelak i vrag, što me za sve vrijeme k svršetku vodi i od njega otimlje, svršit će me, slutim to, to želim. Bila jagnje ili sotona, ljepota je sve: održuje život smrću načet, život što ga je od smrti životom otkupila i preuzela od nje, a sve tek da bi ga sama, od onoga kojemu je on štićenik, definitivno i neopozivo k sebi uzela. Ljepota je jaća od boli, od smrti, od života čak. Najzad, jaća je od sebe same, sebi je sama reskir, jer u sebi sadržano i sadržajno sažimlje život i smrt, oboje, koji ju znalački i mudrački posvemu prožimlju. Ljepota je sama i život i smrt u jednome, — dopao sam u prave ruke.«

(»Razbijeno vrijeme«, I poglavlje romana »Način pustošenja«,

(odlomak)

Protivurečnosti našeg vremena su široko podstakle tragalaštvo za novim horizontima ljudske emancipacije. Vidici su već prodrli iza horizonata do kojih je dopirala civilizacija građanskog društva. Govori se o novom kvalitetu života, a time se suprotstavlja životu kojem je smisao dato klasno društvo. To zahteva preispitivanje odnosa prema kulturi kao nasleđu i traganje za jednom novom kulturom.

Poslednjih godina dosta se govori o kulturi rada. O tome se piše, a sve je više organizovanih nastojanja da se aktualizuju i problematizuju pitanja kulture i udruženog rada.

Naša kulturološka literatura je dosta skromna. Malo je naučnih radnika koji se ozbiljnije bave problemima kulture i rada. Najviše je urađeno na istoriji kulture, a i to je van veze s udruženim radom. U poslednje vreme su se pojavili tekstovi o demokratiji i kulturi, kulturnoj politici, a u časopisnoj literaturi pojavljuju se radovi koji nisu dovoljno sistematični.

Izrazito je malo radova o kulturi i radu, a posebno o kulturi, udruženom radu i samoupravljanju. O tim pitanjima se više govori u normativnim i programskim tekstovima. No, i u njima je više reć o ciljevima i organizacionim stranama odnosa kulture, samoupravljanja i udruženog rada, ili je u interpretacijama ta strana naglašena.

Prva nastojanja da se problematiziraju pitanja kulture rada izazivaju polemiku. To bi mogao da bude dobar znak, jer bi polemika produbila problematiziranje odnosa kulture i rada. Međutim, ako polemika bude isključiva, može da ometa dalja razmatranja ovih pitanja.

Prvo što se zapaža u ovoj polemici je da nema razrađene ni minimalne pojmove aparature. Sam pojam kulture rada nije definisan. Nije precizirano šta se pod kulturom rada podrazumeva. Neujednačena je upotreba pojma kulture. Pojam kulture je neodređen: ona se shvata ili suviše široko ili preusko. Govori se o kulturi rada i kao o potkulturi, što je, izgleda, takođe neodređeno i neprecizno.

Pitanje pojmovne aparature nije akademsko nego suštinsko i nezaobilazno pitanje bez kojega se ne može. Teškoće zbog nerazvijene pojmovne aparature uvećavaju se i činjenicom što ceo problem ima i određenih ideoloških implikacija.

Kultura je ukupnost tekovina svih umnih i telesnih nastojanja ljudi usmerenih da unaprede i usavrše svoj život.\* Kultura je, kako neki autori kažu, sve što nije priroda. Sve što su ljudi svojim umnim i telesnim nastojanjima menjali u prirodi, spada u kulturu. Sa stanovišta ovakvog opšteg određenja kulture analiziraće se kultura i udruženi rad.

Samoupravljanje, i posle trideset godina, nije dovoljno precizno definisano. Najrasprostranjenije su njegove normativne definicije. Ovdje će se prihvatiti ono određenje samoupravljanja koje omogućava interpretaciju odnosa samoupravljanja, rada i kulture.

Samoupravljanje je društveni odnos koji ukida (ili pretpostavlja ukidanje) individualne i kolektivne nosioce društvene moći izvan udruženog rada i osamostaljenih od njega. Samoupravljanje je stanje u kojem proizvođači sami usklađuju svoje odnose u proizvodnji — kao odnose prema prirodi i kao međusobne, proizvodne i društvene odnose. To je ukidanje podvojenosti na one koji upravljaju (upravlanje kao osamostaljena delatnost) i one kojima se upravlja. Samoupravljanje nije prosta zamena funkcije upravljanja, jer ono nije, i ne može biti, izdvojena i osamostaljena delatnost, čak i kada su čin samoupravnog odlučivanja i čin izvršavanja — rad, prostorno i vremenski razdvojeni. Upra-